

УДК 332.1+339.94 (477.87)

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСКОРДОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКАРПАТТЯ

(на прикладі проекту „Транскордонне співробітництво
в умовах розширення ЄС на Схід”)

В.П. Мікловда

Дане дослідження відображає основні результати проекту „Транскордонне співробітництво в умовах розширення ЄС на Схід” виконаного на протязі 2004-2005 років Закарпатським регіональним центром соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України. У межах даної статті висвітлено результати дослідження транскордонної діяльності бізнесу Закарпаття, визначено роль і перспективи розвитку аграрного, лісопромислового секторів та туризму. Особливий акцент зроблено на методології проекту та результатах дослідження інвестиційних процесів і спеціальних режимів інвестиційної діяльності у ТКС Закарпаття. Кількість бібліографічних посилань -11, мова – українська.

Ключові слова: ТКС (транскордонне співробітництво), ЄС, методологія, структура, проект, результати, інвестиції, СЕЗ, ТПП.

ВСТУП

Історія транскордонного співробітництва мабуть така ж давня, як давня історія держав. Адже саме прикордонні регіони завжди були тим каменем непорозуміння, коли одна країна виражала свої зазіхання на територію сусідньої країни. Досить згадати першу половину ХХ століття, коли колиски промислового розвитку Європи Ельзас і Лотарингія були тими об'єктами інтересів двох європейських країн, які в значній мірі стали підґрунтям для початку Першої і Другої світових воєн [1].

Сьогодні в одному регіоні успішно функціонують як словацькі, так і польські фірми, основним завданням яких є виготовлення більш конкурентноздатної продукції і, як результат, отримання більш високого прибутку. Звідси, виникають питання: Чи можна налагодити прикордонне економічне співробітництво таким чином, щоб задовольнити сторони обох країн? Яким чином активізувати цю співпрацю? Яким способом досягти економічну рівноправність партнерів у ТКС? Адже, якщо хоч в одній із сторін співробітництва виникне який-небудь сумнів у справедливості іншої, то це може стати підґрунтям виникнення недовіри, а можливо, і ворожості. Саме тому, метою даного дослідження є формування відповідей на дані запитання через призму вищезазначеного проекту.

Проблеми транскордонного співробітництва викликають все більшу зацікавленість у науковців і стають об'єктом досліджень у вітчизняній науко-

вій літературі. Ці проблеми є багатограними і реалізуються як специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, соціальної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, що здійснюються на регіональному рівні, відзначаються рядом особливостей: наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав тощо. Значний внесок у дослідження різних проблем регіонального співробітництва та взаємовідносин прикордонних територій зробили вітчизняні вчені-економісти такі, як Мікула Н.А. [2], Студенников І. [3], Авдокушкин Е. [5], Бабинцев В. [6], Валиулін Х. [6], Данько Т. П. [7], Філіпенко А.С. [8], Чмир О.С. [9] та ін., але поглибленого аналізу потребує транскордонна діяльність Закарпаття.

Саме дослідження проблемних питань розвитку ТКС Закарпаття займався Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, в рамках проекту „Транскордонне співробітництво в умовах розширення ЄС на Схід”.

З метою висвітлення суті та результатів проекту стаття структурована таким чином: у першому розділі розкрито суть методики дослідження та її переваги; в другому - подана структура та основні результати проекту. Результати процесів, що стосувалися дослідження спеціальних режимів інвестиційної діяльності та інвестиційних процесів у ТКС Закарпаття, подані в третьому розділі. У заключній частині викладені висновки, що випливають з виконаного проекту та пропозиції щодо перспектив розвитку транскордонного спів-

Мікловда Василь Петрович - член-кореспондент НАН України, д.е.н., проф. УжНУ, керівник проекту ЗРЦ СЕ і ГД НАН України.

робітництва Закарпаття.

Методологічно стаття побудована на використанні абстрактно-логічних методів для узагальнення даних та формулювання висновків, а також аналітичних методів та методів порівняння.

1 МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЕКТУ „ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ЄС НА СХІД”

Мета даного проекту полягала у визначенні перспектив, проблем і пріоритетів транскордонного співробітництва різних секторів економіки – урядового, бізнесового та неурядового, а також механізму їх взаємодії у цій діяльності, в умовах розширення ЄС на Схід.

Науковою новизною даного проекту було використання якісно нової методики оцінки впливу ТКС на розвиток регіону. Дослідження було сфокусовано на таких об'єктах, як регіональні та місцеві органи влади; малі, середні та великі бізнесові структури; громадські організації, що безпосередньо задіяні у транскордонній діяльності Закарпатської області. Оцінка ТКС Закарпаття за даною методикою була націлена на виявлення можливостей та вироблення механізмів усунення проблем у ТКС, виявлення транскордонних пріоритетів області в цілому та, зокрема, організаційних, економічних та інших інституцій, які для цього потрібні.

Оцінка ролі урядового сектору економіки у ТКС здійснювалася за такими напрямками:

1. Регіональні пріоритети органів влади у ТКС;
2. Механізми транскордонного співробітництва і сприяння інвестиційній діяльності у прикордонних регіонах;
3. Оцінка урядовим сектором ролі малого та середнього бізнесу у ТКС регіону.
4. Визначення ролі Карпатського Євросоюзу в контексті ТКС.

Кожний із напрямків оцінювався за системою показників. Так, регіональні пріоритети визначалися такими показниками, як наявність оформлених зв'язків із сусідніми громадами транскордонних країн та їх довготривалість (у розрізі країн та галузей співпраці); пріоритетні напрямки співпраці для кожної окремої місцевості (причому здійснювалася оцінка не тільки існуючих пріоритетів ТКС, а й планових); галузеві пріоритети в прикордонній співпраці; оцінка активності громадськості у визначенні пріоритетних напрямків розвитку ТКС; оцінка найважливіших проблем міждержавного, законодавчого та громадського характеру в контексті ТКС; потреба у додаткових ресурсах та допомозі для подальшого розвитку співпраці; структура експорту в місцевості та необхідність її зміни; прогноз стратегічних транскордонних партнерів.

Дослідження механізмів ТКС урядового се-

ктору проводилося за допомогою визначення таких характеристик, як визначення ролі та необхідність зміни принципів функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності; використувані механізми сприяння інвестиційній діяльності; наявність проблем у залученні інвестицій та проблем регуляторної політики щодо залучення інвестиційних ресурсів; оцінка вирішальних факторів впливу на залучення інвестицій у Закарпаття.

Оцінка ролі уряду у транскордонній діяльності бізнесу здійснювалася за такими параметрами: створення програм підтримки малого і середнього бізнесу в регіоні (у розрізі видів підтримки), а також обізнаність урядових структур з проблемами бізнесу.

Діяльність Карпатського Євросоюзу у розвитку ТКС визначалася на основі оцінки представниками органів влади ролі останнього у розвитку ТКС, а також ступеня отримання підтримки від українського представництва цього регіону у налагодженні співпраці.

Опитування представників бізнесових структур здійснювалося за двома блоками:

1. Бізнесові пріоритети в транскордонній співпраці;
2. Механізми транскордонного співробітництва і сприяння інвестиційній діяльності у прикордонних регіонах.

Дослідження бізнесових пріоритетів здійснювалося шляхом виявлення галузевих пріоритетів, форм транскордонних зв'язків, найважливіших проблем, необхідних видів ресурсів. У даному блоці здійснювалася також оцінка представниками бізнесу ролі органів влади у розвитку ТКС.

Складові механізми ТКС бізнесових структур були визначені на основі групи показників, що характеризували стратегії виходу на транскордонні ринки, переваги іноземних партнерів, що стимулювали ТКС, видову структуру інвестицій та цілі їх залучення.

Внесок громадського сектору економіки в розвиток ТКС Закарпаття оцінювався за такими параметрами, як наявність зв'язків з іноземними транскордонними країнами в розрізі напрямків співпраці та їх довготривалість, пріоритети громадських організацій у ТКС, види застосовуваних засобів виходу на транскордонні ринки та задіяння громадськості до ТКС, наявність проблем у сфері налагодження ТКС, потреба у додаткових ресурсах, види отримуваної підтримки та цілі її використання. Крім того, представники громадських організацій оцінювали роботу місцевих органів влади, висловлювали свої погляди щодо доцільності вступу в ЄС, відзначали позитивні та негативні ефекти, визначали свою роль у розвитку ТКС та подавали пропозиції щодо покращення механізму співробітництва громадських організацій у цій діяльності.

У процесі опитування особливий акцент було зроблено на визначенні ефектів (позитивних чи негативних) розширення ЄС на Схід, у контексті

ТКС, що є особливо актуальним у зв'язку з перспективами набуття Україною членства в Європейському Союзі.

Основною перевагою застосування даної методики було залучення опитуваних представників урядового, бізнесового, громадського секторів економіки до вироблення пропозицій, механізмів покращення ТКС Закарпаття.

Крім цього, методологічну основу проекту доповнили такі методи: збір, обробка і аналіз теоретичних матеріалів, досвіду транскордонного співробітництва, отриманої первинної статистичної інформації, емпіричні узагальнення конкретних соціально-економічних процесів у регіоні та для поточного етапу - вироблення рекомендацій щодо пріоритетів розвитку транскордонної співпраці Закарпатської області. Частиною проекту склав аналіз чинної законодавчої бази, нормативно-інструктивних документів, вже здійснених досліджень українських та зарубіжних науковців, статистичних даних, звітних матеріалів виконавчих органів влади, результатів опитування вибраних органів місцевої влади.

Базою емпіричного дослідження стали опитування, які були проведені за підтримки Закарпатської ОДА, в червні-жовтні 2005 року. В опитуванні взяли участь 8 державних службовців міст обласного значення, 10 представників районних адміністрацій, 5 представників органів влади сіл, які розташовані безпосередньо на кордоні з Угорщиною, 22 представники великих і середніх підприємств, 21 представник малого бізнесу та 9 неурядових організацій.

2 СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОЕКТУ

У цілому проект містить п'ять розділів, що охоплюють:

1. Теоретичні засади і досвід транскордонного співробітництва у світі та Україні;
2. Сучасні підходи до ТКС органів регіональної влади та місцевого самоврядування Закарпаття;
3. Транскордонна діяльність бізнесу Закарпаття.
4. Громадський сектор у ТКС;
5. Механізми сприяння ТКС в Закарпатті.

У першому розділі обґрунтовуються теоретичні засади і практичний досвід транскордонного співробітництва в світі та Україні, його регіональні особливості в умовах розширення ЄС на Схід. Особливості транскордонної співпраці прослідкувалися також в історичному ракурсі. Окрему увагу було приділено дослідженню регуляторного та навчального забезпечення транскордонної діяльності.

У процесі дослідження було виявлено, що на сучасному рівні розвитку транскордонних відносин та інтеграції в європейські структури важливу роль відіграють євро регіони, які застосовують ряд особливих підходів ТКС, що є оригіналь-

ними і не мають аналогів у світовій практиці ТКС. По-перше, це стосується екоєвро регіону як модуля євро регіону Верхній Прут; по-друге, це поняття „партнера” євро регіону (євро регіон Верхній Прут); по-третє, створення окремого фонду (Карпатського) підтримки ТКС зі своїми цілями та завданнями, які доповнюють закладені у Карпатському євро регіоні тощо [10].

Результати дослідження показали, що пріоритетними напрямками діяльності євро регіонів повинні бути: інформаційна робота серед населення, органів місцевої влади та самоврядування, громадських організацій, у засобах масової інформації з метою найбільш широкого розповсюдження позитивного досвіду, а також обговорення проблемних питань. Крім загальних органів управління, кожна сторона-учасниця євро регіону повинна створювати бюро (або представництва) для організації та реалізації поточної роботи. У структурі цих робочих груп необхідно виділяти групи з менеджменту проектів для отримання фінансової допомоги, інвестиційних проектів, а також для подальшого моніторингу їх реалізації. Важливий напрям – спільно з органами влади на місцях проводити активну роботу по формуванню інвестиційного іміджу регіону, визначення інвестиційного рейтингу окремих проектів і позичальників.

На основі проведеної серії опитувань працівників органів влади визначено регіональні пріоритети обласних, районних та місцевих органів влади у транскордонному співробітництві, перспективні напрямки його розвитку. Зокрема, за результатами опитування посадових осіб, відповідальних за розвиток транскордонних зв'язків (у т.ч. економічних) десяти районних державних адміністрацій (або 77% усіх районів) Закарпатської області, 5 з 5 (або 100%) міст обласного підпорядкування та 3 із 5 (60%) міст районного підпорядкування було виявлено такі особливості ТКС:

1. Районні органи влади найбільш активно співпрацюють із органами влади та громадами Угорщини та Словаччини, а за напрямками співпраці найбільш активно реалізуються програми національно-культурного характеру (усього 17 проектів, у т.ч. з Угорщиною – 11, Словаччиною – 3, Польщею – 3 проекти), співробітництво у інших напрямках є слабшим, що створює передумови для подальшої його активізації – так, органи влади цього рівня зазначили 3 проекти соціального, 3 проекти економічного та 2 проекти екологічного спрямування.

2. Міста обласного та районного рівня активніше співпрацюють із сусідніми громадами зарубіжних країн – по усіх напрямках співпраці було зазначено загалом 64 проекти (у т.ч. 11 проектів із Польщею, 14 – із Словаччиною та 39 – із Угорщиною).

3. Найбільш важливим галузевим пріоритетом у ТКС є розвиток туризму та рекреації, друге місце займає лісова та деревообробна, а третє міс-

це – швейна промисловість.

4. Найбільш вагомими перешкодами для здійснення ТКС для районних органів влади на основі рейтингової оцінки результатів опитування є проблеми законодавчого характеру, а саме непередбачуваність та нестабільність законодавства. Важливе значення за рейтинговою оцінкою має проблема відсутності інформації про потенційних зарубіжних партнерів.

Здійснене опитування продемонструвало також бачення бізнесами перспектив розвитку транскордонної діяльності у Закарпатській області [1].

Окрема увага приділялася зовнішньоекономічній діяльності, в контексті міжнародної економічної інтеграції України. Доцільність висвітлення даного питання диктувалася необхідністю узагальнення макроекономічних інтеграційних тенденцій, частиною яких є транскордонна діяльність, зокрема, у Закарпатті.

Проект також відображає характеристику прикордонного співробітництва вибраних секторів економіки: аграрного, лісгосподарського та туризму.

Аграрний сектор займає вагому частку у валовій доданій вартості регіону, тому визначення можливостей його глибшого включення в ТКС є актуальним питанням сучасного економічного розвитку області.

Досвід трансформування аграрної сфери економік постсоціалістичних країн підтверджує об'єктивну необхідність експортної орієнтації сільськогосподарських галузей регіону, які володіють потенціалом конкурентоспроможності і базуються на місткому внутрішньо національному ринкові та природних ресурсних перевагах. Науково-обґрунтована політика держави в зовнішньоекономічній діяльності, спрямована на поглиблення міждержавного співробітництва в аграрній сфері (у перспективі вступу України в ЄС), зумовлює формування транскордонних сільськогосподарських районів [10].

Перехід до ринкового господарювання багатогранно підвищує актуальність проблем ефективного ведення лісового господарства на засадах впровадження прогресивних технологій, збереження деревостанів, максимальної утилізації лісових ресурсів з прогресивними методами їх відтворення. Транскордонне співробітництво створює особливі засади для платного лісокористування, особливо в умовах Закарпаття, де є достатні біологічні/експлуатаційні лісові ресурси для такого співробітництва, але в той же час, де важливими є питанням екології та лісозбереження.

Варто зауважити, що результати дослідження показали на значну роль лісопромислового комплексу Закарпаття у ТКС, його привабливість для іноземних інвесторів, про що засвідчує динамічне нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій у лісове господарство та у деревообробчу галузь.

Одним з найбільш важливих напрямків розвитку Карпатського регіону України визначено раціональне освоєння рекреаційного потенціалу та розбудова на його основі туристично-рекреаційної галузі. Метою даного напрямку дослідження було визначення місця та ролі туристично-рекреаційної галузі Закарпатської області у міжнародній торгівлі послугами та транскордонній діяльності на основі аналізу показників міжнародного туризму (у розрізі виїзного та в'їзного туризму). Дослідження показало, що міжнародний туризм області у розрізі в'їзного і виїзного з чотирма сусідніми країнами за 2001-2004рр. оцінюється як негативний; оскільки стійкою тенденцією є переважаєння виїзного туризму.

На сьогодні важливим питанням є питання євроінтеграції України. Оскільки Україна прагне бути незалежною, демократичною та розвинутою країною Європи, то необхідно сприяти цьому процесу з допомогою органів влади, бізнесу, громадських організацій та окремих громадян.

Саме тому, одним із напрямків виконаного проекту є оцінка ролі неурядових організацій у здійсненні транскордонної діяльності.

З цією метою були виконані такі завдання:
- з'ясовано, з якими країнами та за якими напрямками здійснюють співпрацю громадські організації;

- виявлено найважливіші пріоритети для громадських організацій у сфері транскордонного співробітництва;

- визначено, які засоби використовують респонденти для здійснення ТКС;

- проаналізовані суттєві проблеми, з якими зустрічаються НУО Закарпаття у контексті ТКС.

3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ ЗАКАРПАТТЯ У ТРАНСКОРДОННОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

Особливу увагу слід приділити результатам дослідження інвестиційних процесів та особливим режимам інвестиційної діяльності (п'ятий розділ проекту), актуальність яких підвищилася після скасування пільгового режиму у СЕЗ і ТПР і гарантій інвесторам щодо незмінності правового режиму діяльності внаслідок прийняття Закону „Про державний бюджет України на 2005 рік” [11], що поставило під сумнів майбутнє існування цих режимів у їх існуючому вигляді. Цим самим було спровоковано жваві дискусії в колі практиків і науковців на предмет ефективності функціонування СЕЗ і ТПР в рамках виконання поставлених перед ними завдань.

За 1994-2004 роки в економіку області залучено 244,3 млн.дол. прямих іноземних інвестицій, що складає 195,5 дол. на особу. Зауважимо, що цей показник є більшим за середній по Україні обсяг. Інвестиційне співробітництво з областю

здійснювали суб'єкти з 47 країн світу. Приріст іноземного капіталу за 2004 р. склав 62,7 млн. дол., що на третину більше від обсягів на початок року. Найбільші обсяги вкладено інвесторами зі США – 38,2 млн. дол. (15,6% загального обсягу), Японії - 34,5 млн. дол. (14,1%), Німеччини –

29,1 млн. дол. (11,9%), Австрії – 26,3 млн. дол. (10,8%) та Угорщини - 25,8 млн. дол. (10,6%). На зазначені країни припадає дві третини загального обсягу прямих інвестицій в економіку області [10] (таблиця 1).

Таблиця 1 Обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку Закарпатської області по основних країнах, в тис. дол. США, на поч. року [10].

Країна	2004		2005	
	сума	пит. вага	Сума	пит. вага
Всього	181636,87	100,0	244343,63	100,0
США	34972,53	19,3	38168,44	15,6
Японія	9997,90	5,5	34505,3	14,1
Німеччина	20153,78	11,1	29119,08	11,9
Австрія	24369,88	13,4	26290,38	10,8
Угорщина	26701,41	14,7	25811,02	10,6
Польща	7480,54	4,1	11640,40	4,8
Словаччина	9036,16	5,0	10260,31	4,2
Нідерланди	9296,3	5,1	9962,01	4,1
Сполучене Королівство	1055,46	0,6	9555,81	3,9
Швейцарія	7811,18	4,3	8983,64	3,7
Італія	6025,74	3,3	7766,99	3,2
Чеська Республіка	3144,37	1,7	5833,59	2,4
Російська Федерація	4216,74	2,3	4844,88	2,0
Румунія	19,47	0,0	19,47	0,0
Інші країни	17437,14	9,6	2125,81	8,7

Як бачимо, найбільшим іноземним інвестором для Закарпатської області, як і для країни в цілому, теж є США, а також Японія та Німеччина, на які припадає 41,6 % загального обсягу іноземних інвестицій. Серед країн-сусідів домінує Угорщина, на яку станом на 1 січня 2005 року припало 10,6% обсягів інвестицій. 170 підприємств з угорськими інвестиціями діють на території області. (Для порівняння: польських - 15, словацьких – 86, румунських – 2). Слід зазначити, що станом на попередню дату частка Угорщини складала 14,7%, і ця країна посідала друге місце за обсягами інвестицій в Закарпатську область після США. Така зміна відбулася внаслідок того, що японська присутність на інвестиційному ринку Закарпаття за рік зросла в 3,45 рази, німецька – в 1,44 рази, тоді як угорський капітал частково покинув область.

Відносно невеликі обсяги іноземних інвестицій у

Закарпаття з країн – сусідів (47,8 млн. дол.) відображають активність малих інвесторів, що надають перевагу харчовій, деревообробній промисловості, торгівлі – галузям, які забезпечують швидкий оборот капіталу й отримання прибутків. Для підтвердження цього факту наведемо такі дані: середні обсяги прямих іноземних інвестицій, вкладені угорськими інвесторами в одне підприємство в нашій області склали на 1 січня 2005 року 151,8 тисяч доларів, словацькими – 119,3 тисяч доларів, румунськими – 9,7 тисяч доларів. Щодо польських інвесторів, то для них цей показник складає 776 тисяч доларів [10].

Для того, щоб порівняти інвестиційну активність прикордонних країн Закарпаття варто про-

аналізувати частку кожного партнера у загальному обсязі ПІІ з транскордонних країн (таблиця 2, рис.1.)

Таблиця 2 Обсяги прямих іноземних інвестицій з транскордонних країн в економіку Закарпатської області, в тис. дол. США, на поч. року.

Країна	2004р.		2005р.	
	сума	питома вага	сума	питома вага
Всього	43237,58	100,0	46731,2	100,0
Угорщина	26701,41	61,76	25811,02	55,23
Польща	7480,54	17,30	11640,40	22,77
Словаччина	9036,16	20,89	10260,31	21,96
Румунія	19,47	0,05	19,47	0,04

Джерело: Розраховано на основі [10].

Виходячи з таблиці 2 видно, що в 2004р. переважну частку ПІІ займали угорські інвестиції (61,76%), друге місце посідають словацькі інвестиції – 20,89%, третє та четверте відповідно поль-

ські (17,30%) та румунські (0,05%). Але в 2005р. питома вага інвестицій в економіку Закарпаття з Угорщини зменшилася до 55,23%, тобто на 6,53%.

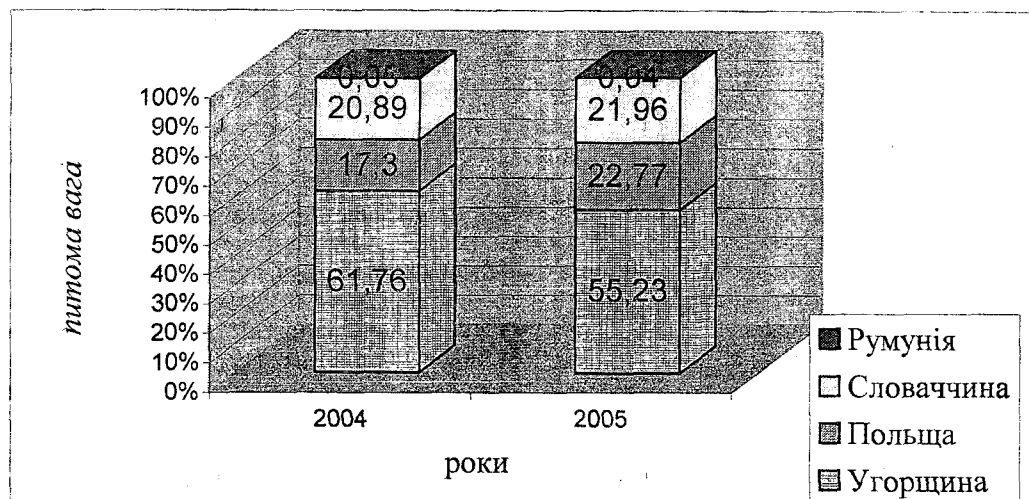

Рис. 1 Динаміка структури ПІІ в економіку Закарпаття в розрізі транскордонних країн за 2004-2005рр.

У 2005р. частка ПІІ з Польщі збільшилася до 22,77%, тобто на 5,47%, у свою чергу, також збільшилася частка словацьких інвестицій з 20,89% до 21,96%, тобто на 1,07%. Структура ПІІ з транскордонних країн як в 2004 так і 2005 роках характеризує низьку активність румунських інвестицій (частка ПІІ з Румунії зменшилася з 0,05% до 0,04%, тобто на 0,01%).

Однак варто зазначити, що іноземні інвестиції не стали важливим джерелом інтенсифікації економічно-економічного розвитку Закарпаття та не стали розв'язанням пріоритетних завдань – реструктуризації економіки, технічного оновлення виробництва, подолання залежності від імпорту певного ряду товарів. Причиною цього є те, що інвестиції керуються у своїх діях очікуваною нормою прибутку на вкладений капітал і співставляє її з ризиком втрати і саме на підставі цього, у першу чергу, приймається рішення про вкладання

коштів у ту чи іншу країну, регіон, галузь, підприємство. Завданням Уряду та регіональних органів влади повинно стати не просте сприяння цим процесам з урахуванням як загальнодержавних, так і регіональних інтересів і цінностей, а чітка та прогнозована економічна політика, що визначатиме пріоритети розвитку української економіки і забезпечуватиме реалізацію ефективних підходів до залучення іноземних інвестицій [10].

Результати опитування вибраних секторів економіки на предмет інвестицій у транскордонному співробітництві, показали, що робота зі створення конкурентного середовища місцевими органами влади регіону оцінена респондентами не найкращим чином (6-е місце з 7) і, відповідно, вимагає суттєвої корекції. Це підтверджується також високим рейтингом бюрократії та корупції (2-е місце з 22) у переліку перешкод ТКС. До того ж, наголос на непередбачуваності і нестабільності

законодавства (1-е та 4-е місця відповідно з 22) супроводжуються, на думку респондентів, послабленою роллю місцевих органів влади у роз'яснювальній роботі з даних питань (5-е місце з 7).

Зазначене опитування підприємницьких структур – суб'єктів ТКС дало можливість сформулювати основні проблеми розвитку ТКС, у тому числі інвестиційної його складової: відсутність чітких, сталих та законодавчо оформлених гарантій інвесторам; нестабільна законодавча база; недосконалість законодавства стосовно режимів інвестування; відсутність доступу до банківських кредитів, у тому числі іноземних, під низькі відсоткові ставки.

Зважаючи на транскордонний статус Закарпатської області, у ній необхідно створити всі умови для розвитку транскордонного співробітництва як фактора активізації фінансово-інвестиційної діяльності. Одночасно фінансово-інвестиційна активність повинна і буде сприяти розширенню масштабів ТКС. Ще одним важливим кроком у забезпеченні конкурентоспроможності регіонів повинно стати надання регіональним органам влади більшої самостійності у вирішенні проблем місцевого рівня. Необхідно приділяти особливу увагу залученню в економіку краю як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних ресурсів шляхом сприяння зростанню інтересів інвесторів до неї. Для цього слід здійснювати різноманітні рекламні заходи, налагоджувати ділові зв'язки як в економічній, так і в соціальній, науковій сферах, розробляти спільні інвестиційні проекти [10].

Оскільки практика свідчить, що найбільш сприятливі для розміщення СЕЗ території мають, як правило, прикордонне положення. Саме тому актуальним стало дослідження ефективності спеціальних режимів інвестиційної діяльності в контексті ТКС.

Для визначення результативності діяльності СЕЗ і ТПР, у даному проекті було застосовано метод комплексного аналізу різноманітних соціально-економічних показників стосовно конкретної території, на якій розташовані зональні утворення, а також здійснено оцінку взаємодії усіх учасників відносин у рамках проектів СЕЗ і ТПР, а саме стратегічних інвесторів, підприємств, працівників і населення, місцевих та центральних органів влади. У процесі проведення аналізу показники діяльності СЕЗ і ТПР порівнюються з основними параметрами їх розвитку, з показниками соціально-економічного розвитку регіону і держави в цілому; допускається проведення порівняння з окремими показниками розвитку території, досягнутими до запровадження спеціального режиму. При цьому рейтингова оцінка в 1 бал свідчила про найвищу вагу показника СЕЗ/ТПР Закарпаття в загальному показнику, тоді, як бал, наблизений для СЕЗ до 10 (для ТПР до 9) напроти – про незначну частку в загальному показнику.

Результати розрахунку показали, що СЕЗ „Закарпаття” отримала 2 бали за частку іноземних інвестицій у структурі інвестицій. Найгірша її по-

зиція (8 балів) – у частці реалізованої продукції на експорт у структурі реалізованої продукції. У підсумку середній бал відносної ефективності для СЕЗ „Закарпаття” становив 6 балів, що є нижчим за середній для сукупності українських СЕЗ. Середній бал відносної ефективності ТПР у Закарпатській області становив 2 бали, причому зональне утворення показало найвищу відносну ефективність за показниками частки запланованих іноземних інвестицій у кошторисній вартості проектів, частки іноземних інвестицій у структурі інвестицій, виконанні планів створення та збереження робочих місць [10].

ВИСНОВКИ

Європейський досвід у сфері ТКС свідчить про необхідність підтримки усіх без винятку її складових: правового та інституційного забезпечення, централізованої координації розробки та впровадження цільових програм підтримки регіональної співпраці та стимулювання ініціативи на місцях для оптимального вироблення рішень, спрямованих на розв'язання конкретних проблем на рівні окремих регіонів.

Розгляд розвитку ТКС Закарпаття в історичному ракурсі засвідчив, що за період 1946-1990 років транскордонне співробітництво у своєму розвитку пройшло ряд складних етапів. На розвиток його форм у різні часи накладала свій відбиток жорстка монополія держави на зовнішньоекономічну діяльність, у результаті якої мікрорівень мав надто обмежені можливості щодо виходу на міжнародний ринок.

Пріоритетними напрямками діяльності євро-регіонів повинні бути: інформаційна робота серед населення, органів місцевої влади та самоврядування, громадських організацій, у засобах масової інформації з метою найбільш широкого розповсюдження позитивного досвіду, а також обговорення проблемних питань. Для забезпечення євро-регіонів фінансовими ресурсами необхідно передбачати виділення коштів місцевих бюджетів, а також сприяти ширшому залученню приватного капіталу.

На сьогоднішньому етапі розвитку ТКС районні органи влади найбільш активно співпрацюють із органами влади та громадами Угорщини та Словаччини, а за напрямками співпраці найбільш активно реалізуються програми національно-культурного характеру, співробітництво у інших напрямках є слабшим, що створює передумови для подальшої його активізації. Міста обласного та районного рівня співпрацюють із сусідніми громадами зарубіжних країн за усіма напрямками співпраці. Найважливішою галуззю співпраці органів влади у контексті ТКС є туризм.

Найбільш вагомими перешкодами для здійснення транскордонної співпраці для органів влади є проблеми законодавчого характеру та проблема відсутності інформації про потенційних зарубіжних партнерів.

Основні напрями вдосконалення між-

державного врегулювання ТКС бізнесів полягають у зменшенні складності оформлення вантажів при перетині кордону, перетину кордонів, у цілому, отримання віз, у забезпеченні відповідного врегулювання чи повне усунення невідповідності стандартів України стандартам країн-партнерів.

З метою активізації розвитку транскордонного співробітництва регіону з прикордонними регіонами сусідніх країн доцільно забезпечити розробку регіональних програм транскордонного співробітництва і зовнішньоекономічної діяльності господарських суб'єктів агропромислового комплексу області в напрямку нарощування виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, визначення можливостей і ніші експорту конкурентноспроможного продовольства.

Щодо ролі лісопромислового комплексу Закарпаття у ТКС, то варто зазначити, що останній має велику привабливість для іноземних інвесторів, про що засвідчує динамічне нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій у лісове господарство та у деревообробну галузь.

Транскордонне співробітництво в карпатській гірській екосистемі Карпатського Євро регіону взагалі, і Українських Карпат, зокрема, повинне базуватись на принципах заліснення еродованих земель, відновлення пошкоджених лісів.

Одним із важливих завдань у плануванні діяльності туристично-рекреаційної галузі є розвиток в'їзного туризму. Це зумовлює необхідність розширення пропозиції туристично-рекреаційних послуг, орієнтованих на іноземних туристів з врахуванням мети їх подорожі. Важливим напрямком розвитку транскордонної співпраці є розробка спільних туристичних маршрутів, що охоплюють декілька країн.

Для покращення транскордонної співпраці громадські організації пропонують замінити «паперові» контакти реальним безпосереднім співро-

бітництвом, тобто втілювати їх у реальність, збільшити обсяги фінансування ТКС, спростити процес отримання віз, забезпечити стабільну законодавчу базу та відповідність стандартам ЄС.

Аналізуючи інвестиційні процеси на макро-економічному рівні, варто відмітити, що найбільшим іноземним інвестором для Закарпатської області є США, а також Японія та Німеччина, на які припадає 41,6 % загального обсягу іноземних інвестицій. Аналіз інвестиційних процесів на регіональному рівні показує, що сьогодні найбільш важливим транскордонним стратегічним партнером для Закарпаття залишається Угорщина, і що частка транскордонних країн на у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій у економіку області поки що складає лише 1/5 частину, і тому необхідно створювати сприятливі умови для інвесторів, шляхом забезпечення стабільної законодавчої бази та економічного та соціального розвитку.

Спеціальні режими інвестиційної діяльності є важливим чинником інтеграції національної економіки у світову, залучення ПІІ. Вони потенційно зможуть сприяти привнесенню нових технологій, реструктуризації економіки регіону та розвитку ТСК. Разом з цим діяльність СЕЗ і ТПР потребує державного регулювання для мінімізації можливих ризиків дезінтеграції регіональної економіки, деформації конкурентного середовища, розриву господарських зв'язків тощо та досягнення збалансованості інтересів держави та регіону.

Пріоритетними напрямками у майбутніх дослідженнях стануть визначення впливу транскордонного співробітництва області на її довгострокову життєздатність, а також обґрунтування моделей забезпечення довгостроково життєздатного розвитку Закарпатської області.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ілько І. Регіони Європи у транскордонному співробітництві: історичний досвід 70-90-х років ХХ століття. Регіональні студії (випуск №1) // Збірник наукових праць. Укладач: М. Лендел. – Ужгород: Ліра, 2000р.
2. Розвиток транскордонного співробітництва – пріоритетний напрям наукових досліджень установ Академії наук України // Регіональна економіка. – 2001. - №4. – С.258-260.
3. Беленький П.Ю, Мікула Н.А, Герич В.П. Транскордонне співробітництво: проблеми та перспективи / Інститут регіональних досліджень НАН України / Від. за ред.: Беленький П. Ю. – Львів, 1996. – 75 с.
4. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку // Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / Київ.центр Інституту Схід-Захід; За ред. С.Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171с.
5. Авдокушкин Е. Организация технологических центров в Китае// Проблемы теории и практики управления. – 1994г., № 4.
6. Бабинцев В., Валиулин Х. Особые экономические зоны// Российский экономический журнал. – 1992г., № 9 Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини. – К.: Знання, 2000.
7. Данько Т.П. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве: учебное пособие. М.: Инфра, 1998. – 315 с.
8. Філіпенко А. С. Світова економіка / Підручник. – К.: Либідь. – 2001. – 582 с.
9. Чмир Е.С.Проблеми та ризики розвитку СЕЗ і ТПР в Україні // Регіональна економіка. – 2002. №1.
10. Роль Карпатського Євро регіону в системі транскордонного співробітництва в умовах розширення Європейського Союзу на Схід // Звіт про науково-дослідну роботу . – Ужгород: Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України - 2006.
11. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» із змінами внесеними згідно із законами – 2005р. -N 7-8.